

Кыргыз билим берүү академиясынын жана И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин алдындагы Д 13.18.573 диссертациялык кеңешинин эксперттик комиссиясынын Жакипов Адилбек Жолдошевичтин **«Кыргыз эл кыймылдуу оюндарын дене тарбия сабактарында колдонуу жолдору жана шарттары»** деген темадагы 13.00.04 – дене маданиятынын, спорттук машыктыруунун, ден соолукту чыңдоонун жана адаптивдик дене тарбиянын теориясы жана методикасы боюнча педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациялык ишине эксперттик

КОРУТУНДУ

1. Диссертациянын мазмунунун адистикке дал келиши жана диссертациялык кеңеште коргоого укуктуулугу.

Жакипов Адилбек Жолдошевичтин тарабынан даярдалып сунушталган 13.00.04 – дене маданиятынын, спорттук машыктыруунун, ден соолукту чыңдоонун жана адаптивдик дене тарбиянын теориясы жана методикасы адистиги боюнча **«Кыргыз эл кыймылдуу оюндарын дене тарбия сабактарында колдонуу жолдору жана шарттары»** деген темадагы кандидаттык диссертациясынын кол жазмасынын мазмуну Кыргыз билим берүү академиясынын жана И.Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин алдындагы докторлук (кандидаттык) диссертацияларды коргоо укугу берилген Д.13.18.573 диссертациялык кеңешинин профилине туура келет.

Диссертациялык иште жалпы орто билим берүү мектептеринин 4-6 класстарында окуган окуучулардын дене тарбия сабактарында кыргыз элинин элдик кыймылдуу оюндарын колдонуу менен алардын ден соолугун чыңдоо жана республикалык “Ден соолук” дене тарбиялык комплексинин нормативдик талаптарын жетиштүү деңгээлде тапшырууга даярдоонун педагогикалык жана методикалык маселелеринин жолдору жана ишарттары каралып, төрт этаптуу баскычта педагогикалык жана математика-статистикалык илимий изилдөө методдорун колдонуу менен изилденген.

Диссертациялык иштин мазмуну 13.00.04 – дене маданиятынын, спорттук машыктыруунун, ден соолукту чыңдоонун жана адаптивдик дене тарбиянын теориясы жана методикасы адистигинин паспортунун илимий изилдөө багыттарына дал келет.

Диссертациялык изилдөөнүн максаты катары диссертант тарабынан - дене тарбия сабактарында Кыргыз элдик кыймылдуу оюндарын кеңири пайдаланууну көздөгөн максаттуу дене тарбиянын негизинде “Ден соолук”

физкультура комплексинин талаптарын ийгиликтүү аткаруу үчүн айыл мектептериндеги 4-6 класстардын (10-13 жаштагы) окуучуларынын дене тарбиясы жагынан даярдыктарынын деңгээлин жогорулатуу деп белгиленген. **Биздин оюбузча, диссертациялык иштин белгиленген изилдөө максаты мазмундук жана редакциялык тараптан кайрадан иштелип чыгууну жана тактоону талап кылат.**

Диссертацияда төмөнкүдөй милдеттер каралган:

1. Кыргыз эл кыймылдуу оюндарын жалпы билим берүү мектептеринин орто класстарынын окуучуларынын дене тарбия программасына киргизүү жана ушунун негизинде окуучуларды “Ден соолук” физкультура комплексин тапшырууга даярдоо максатында аларды тандап алуу жана системалаштыруу.

2. Кыргыз эл кыймылдуу оюндарын колдонуу менен орто класстарында дене тарбия боюнча сабактардын методикасынын жалпы негиздерин жана ордун аныктоо.

3. Жогоруда көрсөтүлгөн класстардын окуучуларынын дене тарбиялык жактан ар тараптуу даярдоодо кыргыз эл кыймылдуу оюндарын пайдалануунун натыйжалуулугун ачып берүү.

Изилдөөнүн объектиси - жалпы билим берүү мектептериндеги 10-13 жаштагы окуучулар менен дене тарбияны өткөрүү процесси.

Изилдөөнүн предмети - жалпы билим берүү мектептериндеги 10-13 жаштагы окуучулар менен дене тарбия сабактарында кыргыз эл кыймылдуу оюндарын колдонуу жолдору жана шарттары.

Биздин оюбузса диссертациялык иштин изилдөө объектисинин, предметинин жана милдеттеринин мазмуну изилдөө темасынын мазмунуна жараша редакциялык жактан тактоону талап кылат.

2. Диссертациянын темасынын актуалдуулугу.

Диссертациялык иш негизинен дене тарбиянын теориясы жана методикасынын азыркы учурдагы эң актуалдуу жана көйгөйлүү суроолорунан болгон илимий теманы иштеп чыгууга жана буга байланыштуу маселелерди изилдөөгө багытталып жазылган.

Диссертант дене тарбиянын теориясы, методикасы жана практикасына байланыштуу документалдык материалдарды, илимий-методикалык адабияттарды жана жалпы билим берүү мектептериндеги дене тарбия сабактарынын мазмунун, программдык талаптарын жана салттуу болуп орун алып калган тажрыйбаларды дыкаат жана туура иликтеп келип, дене тарбия сабактарын окутуп үйрөтүүдө кыргыз элинин кыймылдуу оюндарын колдонуу менен дене тарбия сабагынын

натыйжалуулугун жогорулатуу жана окуучулардын ден соолугун чыңдоо жолдорун жана шарттарын изилдеп чыгуу, ошондой эле орун алып келе жаткан карама-каршылыктарды эске алуу менен өзүнүн диссертациялык изилдөөсүнүн актуалдуулугун туура белгилей алган.

3. Диссертациянын илимий натыйжалары.

Диссертациялык иштин жыйынтыгында жаңы илимий натыйжалар алынган жана алар жалпы билим берүүчү орто мектептердин дене тарбия сабактарын кыргыз элинин кыймылдуу оюндарын колдонуу менен уюштуруп өткөрүү, алардын методикалык багыттарын, мазмундарын аныктоого байланыштуу маселерди талдоо жана окуучулардын физикалык өнүгүүсүн арттыруу процессин илимий-методикалык жактан өркүндөтүү, ошону менен бирге окуучулардын “Ден соолук” дене тарбиялык комплексинин нормативдик талаптарын аткарууга сапаттуу даярдоого багытталган төмөндөгүдөй натыйжалар алынган:

1. Биринчи жолу жалпы билим берүүчү мектептердин орто (4-6 кл.) класстарынын окуучуларына дене тарбия сабагын окутууда кыргыз элинин кыймылдуу оюндарын колдонуунун тарбиялык ролу жана орду этно-педагогикалык негизде изилденип жана алардын улуттук өзгөчөлүктөрүн эске алуу менен аларга атайын программалаштырылган талдоо жана системалаштыруу аракеттери ишке ашырылган

2. Орто мектептердин 4-6 класстарынын дене тарбия сабактарында тандап алынган элдик кыймылдуу оюндарды максаттуу негизде жана пайдалуу шарттарда колдонуунун мүнөздүү эрежелери жана атайын талаптары эксперименталдык жол менен аныкталган.

3. Орто мектептердин “дене тарбия” сабагынын мамлекеттик программасында орун алган жеңил атлетика, гимнастика, спорттук оюндар, сууда сүзүү сабактарын өткөрүүдө аталган спорттун түрлөрүнүн структурасын, техникалык кыймылдардын негиздерин жана багыттуулугун бузбастан, элдик кыймылдуу оюндарды колдонуу менен 4-6 класстын окуучуларынын физикалык жана техникалык даярдыктарын багыттуу өздөштүрүү жана алардын жалпы эле окуучулардын жетишкендиктерине тийгизген олумдуу таасирлери белгиленген.

4. Кыргыз Республикасынын мамлекеттик “Ден соолук” дене тарбиялык комплексинин нормативдик талаптарын жетиштүү деңгээлде аткарууга дене тарбия сабактарында элдик кыймылдуу оюндарды багыттуу жана рационалдуу колдонуу менен 10-13 жаштагы окуучуларды дене бой жактан даярдоонун жаңы жолдору, шарттары жана методикасы аныкталган.

4. Изилдөөнүн жыйынтыктарынын (илимий жоболордун) негиздүүлүгү жана ишенимдүүлүк даражасы.

1-жыйынтык: Жалпы билим берүүчү орто мектептердин 4-6 класстарынын окуучуларына дене тарбия сабактарын берүүдө атайын изилдөөлөрдүн жана

талдоолордун негизинде программалаштырылган жана системалаштырылган кыргыз элинин элдик кыймылдуу оюндарын колдонуунун педагогикалык ролу жана ордунун мааниси жетиштүү деңгээлде толукталып, ынанымдуу берилген.

2 - жыйынтык: Жалпы билим берүүчү мектептердин 4-6 класстарынын дене тарбия сабактарында тандап алынган элдик оюндарды көздөгөн максатка ылайыктап тандоонун, сабактын милдеттерине багытталган мазмунда, ошондой эле пайдалуу шарттарда колдонуунун мүнөздүү эрежелери жана атайын талаптары алгачкы ирээт иштелип чыгып эксперименттик жолдо такталган. Бул жыйынтык мазмуну жана максаттуулугу менен башка изилдөөлөрдөн айырмаланып турат.

3 - жыйынтык: Орто мектептин 4-6 класстарынын “Дене тарбия” сабагынын программасынын ичинде орун алган гимнастика, жеңил атлетик, сууда сүзүү, спорт оюндарынын техникалык жана физикалык өзгөчөлүктөрүн, мүнөздөмөлөрүнүн, атайын көнүгүүлөрүнүн системасын бузбастан кошумча пайдалуулукту жараткан элдик кыймылдуу оюндарды тандап алып колдонуунун технологиясы жана илимий жактан негизделген методикалык сунуштары, иштелмелер окуу процессине киргизилген жана алардын оң натыйжалары салыштырма талдоосу менен аныкталган. Алынган жыйынтыктын теориялык жана методикалык баалуулугу мектеп дене тарбиясын өркүндөтүүгө чоң салымын кошот деп ишенсе болот.

4 - жыйынтык: Кыргыз Республикасынын “Ден соолук” дене тарбиялык комплексинин нормативдик талаптарын жетиштүү деңгээлде аткарууга даярдоо ар бир мектептин дене тарбия сабагынын негизги милдеттеринин бири болуп эсептелет. Бирок, тилекке каршы, дене тарбия сабагын уюштуруунун жана өткөрүүнүн методикасынын эскириши жана да мектептердин турмушунда пайда болгон объективдүү кырдаалдардын негизинде (аз кыймылдуулук, транспорт, компьютерлешкен абал ж.б.) белгиленген нормативдик талаптарга даярдоо жетишсиз болууда. Мындай учурда дене тарбия сабагынын мазмунун кыргыз элинин кыймылдуу, кызыктуу оюндарын колдонуу менен өткөрүү, сабактын мазмунун өзгөртүү, модернизациялоо окуучулардын дене бой даярдыктарын жогорулатуунун жаңы методикасын жараткан деп белгилесек болот. Алынган жыйынтыктын баалуулугу эксперимент өткөрүлгөн мектептерден алынган “Жаңылык киргизүү актысы” менен айгинелгендиги.

5. Изденүүчүнүн диссертациясында формулировкаланган тыянактарынын жана корутундуларынын ар бир жыйынтыгынын жаңылык даражасы:

1 - натыйжа. Алынган жыйынтыкты жаңы деп баалоого болот. Анткени 4-6 класстын дене тарбия сабактарында кыргыз элинин кыймылдуу оюндарын колдонуунун эрежелери, оюндардын тарбиялык ролун жана ордун эске алуу менен алгачкы ирээт программалаштырылган жана системага келтирилген.

2 - натыйжа. Жаңы деп аныктоого негиз бар, анткени 4-6 класстардын дене тарбия сабактарында элдик кыймылдуу оюндарды максаттуу жана пайдалуу шартта колдонуунун мүнөздүү эрежелери жана атайын талаптары аныкталып илимий – методикалык негизде сунушталган.

3 - натыйжа. Салыштырмалуу жаңы деп баалоого болот. Анткени белгиленген натыйжада дене тарбия сабагынын мазмунун түзгөн спорттун түрлөрүнүн техникасын жана атайын көнүгүүлөрүн окутууда элдик кыймылдуу оюндарды максаттуу колдонуунун жаңы салыштырмалуу жолдору жана эффективдүү шарттары аныкталган.

4 - натыйжа. Жаңы, анткени орто мектептердин 4-6 класстарынын дене тарбия сабактарында кыргыз элинин кыймылдуу оюндарын рационалдуу колдонуу менен республикалык “Ден соолук” дене тарбиялык комплекстинин нормативдик талаптарын аткарууга даярдоонун методикасы эксперименталдык жол менен иштелип чыгып, ынанымдуу чагылдырылып, педагогикалык сунуштар түрүндө берилген.

6. Алынган натыйжалардын ички биримдигин жана тиешелүү актуалдуу проблеманы, теориялык жана прикладдык милдетти чечүүгө багытталгандыгын баалоо.

Жакипов Адилбек Жолдошевичтин «Кыргыз эл кыймылдуу оюндарын дене тарбия сабактарында колдонуу жолдору жана шарттары» деген темадагы диссертациясын дене тарбиянын теориясы жана методикасынын байытууга багытталган жана илимий-практикалык жаңы толуктоолорду киргизүүнү көздөгөн илимий иштердин бири катары кароого болот. Изилдөөнүн негизги бөлүктөрү бири-бири менен логикалык жактан тыгыз байланышта болуу жана толуктоо менен изилдөөнүн милдеттерин, илимий божомолдорун методикалык жактан негиздүү чечүүгө багытталган. Алынган корутундулар, жыйынтыктар, илимий-практикалык усулдук сунуштар теориялык жана методологиялык жоболор түрүндө таризделген алар изденүүчүнүн педагогика илимине жана дене тарбия жана спорттун теориясы менен методикасына кошкон жеке салымын көрсөтөт.

7. Алынган натыйжалардын практикалык баалуулугу.

А.Ж. Жакиповдун кандидаттык диссертациясынын изилдөөлөрүндө алынган жана көп баскычтуу изилдөө этаптарында эксперименталдык жол менен

текшерилип такталган төмөнкү илимий жыйынтыктары жалпы орто билим берүүчү мектептердин 4-6 класстарынын дене тарбия сабактарына киргизилген:

- Жалпы орто билим берүүчү мектептердин 4-6 класстарынын Дене тарбия сабагынын программдык материалдарын байытуу жана мазмунуна кийирүү максатында 70 тен ашык оюндар изилденип, тандалып алардын ичинен 42 Кыргыз эл кыймылдуу оюндарыны ылайыкташтырылган жана системалаштырылган ;

- Жалпы орто билим берүүчү мектептердин 4-6 класстарынын Дене тарбия сабагынын программдык материалдарында орун алган гимнастика, жеңил атлетика, сууда сүзүү, спорт оюндарынын түрлөрүнүн техникалык негиздерин окутуп-үйрөтүүгө көмөк берүүчү жана окуучулардын дене бой даярдыктарын жана сапаттарын жогорулатууга багытталган Кыргыз эл кыймылдуу оюндарынын түрлөрүн колдонуунун жолдорун, аткаруу шарттарын жалпы орто билим берүүчү мектептердин дене тарбия сабактарында кеңири колдонсо болот.

- * Кыргыз Республикасынын “Ден соолук” дене тарбиялык комплексинин нормативдик талаптарын аткарууга орто мектептердин 10-13 жаштагы окуучуларын дене тарбия сабактарында максаттуу даярдоодо үчүн диссертацияда изилденип тандалган кыймылдуу оюндарды, баалоо тесттерин жана атайын көнүгүүлөрдү рационалдуу жана багыттуу колдонсо, дене тарбия сабактарынын эмоционалдуулугу, мотордук тыгыздыгы жана жалпы эффективдүүлүгү жогорулайт.

А.Ж.Жакиповдун диссертациялык ишинин материалдарын колдонуу төмөнкүлөргө жол ачат:

- дене тарбия жана спорттун теориясын, практикасын жана методикасын жаңы методикалык сунуштар менен толуктоого, ошондой эле мектептердин дене тарбия сабактарынын сапатын жогорулатууга байланыштуу илимий иштерди теориялык, методикалык жана практикалык жактан талдап окутуп-тарбиялоонун мазмунун байытууга;

- изилдөөнүн натыйжасында иштелип жана тандалып чыккан Кыргыз эл кыймылдуу оюндары менен жалпы билим берүүчү орто мектептердин дене тарбия сабагынын программдык бөлүмдөрүнүн мазмунун жаңылоого, программдалган жана системалашкан кыймылдуу оюндардын топтомдору, сунушталган методикалык жолдор жана шарттар учурдагы мектептердин билим берүү процессин оптималдаштырууга, окуучулардын дене бой даярдыктарын өркүндөтүүгө жана “Ден соолук” комплексинин нормативдерин жогорку деңгээлде аткарууга багытталган сабактарды уюштуруп өткөрүүнүн методологиясын практикага кийирүүгө жол ачат.

8. Диссертациянын негизги жоболорун, натыйжаларын жана тыянактарын жарыялоону тастыктоо.

Диссертациялык иштин мазмунун түзгөн ой-пикирлери, негизги алынган жыйынтыктары, жоболору жана толук мазмунун камтыган эмгектери КМДТС академиясынын, Дж-АМ университетинин, К-Ө университетинин, КМЮ академиясынын, Казак Республикасынын Абай атындагы жана Кустанай мамлекеттик университеттеринин илимий-педагогикалык конференцияларында жана окумуштуулар кеңештеринин жыйындарында баяндалган жана талкууланган, ошондой эле автордун 11 илимий макалаларында, докладдарында жана илимий-методикалык сунуштарында орун алып, республикалык жана чет элдик конференциялардын материалдарында жарыяланган..

9. Авторефераттын диссертациянын мазмуну менен дал келиши.

Изденүүчү А.Ж.Жакиповдун диссертациясынын авторефераты диссертациянын мазмунуна толук дал келет. Авторефератта диссертациянын кыргыз, орус жана англис тилдериндеги резюмелери бирдей жазылган. **Тилекке каршы диссертациянын авторефератында Кыргыз эл оюндарынын баалуулугун тастыктаган жана аларды мектептердин дене тарбия сабактарында пайдалуу жана максаттуу колдонуунун илимий-методикалык жолдорун жана шарттарын белгилеген ой-пикирлерге жана талкууларга азыраак орун берилип калган.**

10. Диссертациянын айрым кемчиликтерин ондоп-түздөө боюнча сунуштар:

1. Диссертациянын көптөгөн сүйлөмдөрү илимий тилде жеткиликтүү жана түшүнүктүү түзүлбөстөн, бир канча ойду камтыган татаал сүйлөмдөр менен жазылып калган. Диссертациянын кол жазмасында орус тилиндеги терминдерге көп басым жасалып, айрым учурларда мазмуну боюнча так болбой калган. Илимий жыйынтыктардын жана жоболордун мазмундары алынган жыйынтыктардын мазмунуна жараша илимий терминдер менен кайрадан иштелип чыкса жана толукталса эмгектин баалуулугу жогору деңгээлге көтөрүлөт.
2. Диссертациядагы таблицалардын берилиши, мазмундуу так түзүлүшү, жайгаштырылышы атайын коюлган талаптарга жооп бербейт жана алардын аталыштары тактап чыгууларды талап кылат;
3. Диссертациянын изилдөө максатын, объектисин, предметин жана милдеттерин илимий теманын алынган жыйынтыктарына, корутундуларына жараша тактап

чыгуу бул эмгектин илимий баалуулугун жогорулатат деп ойлойбуз. Биздин оюбузча диссертациянын биринчи милдетинде белгиленген “Кыргыз эл кыймылдуу оюндарын жалпы билим берүү мектептеринин орто класстарынын дене тарбия программасына киргизүү”- деп берилиши туура болбой калган. Диссертациянын милдети деп калса бул милдет аткарылбай калган болот.

4. Диссертациянын кол жазмасында айрым орфографиялык жана стилистикалык кемчиликтерге да жол берилип калган.

5. Диссертациянын бөлүмдөрүнүн корутундулары жана жалпы корутундулары изилдөөнүн алдына коюлган милдеттердин мазмунуна жана аткарылган изилдөө иштеринин жыйынтыктарына жараша такталып жана толукталып чыгууну талап кылат.

Изденүүчү А.Ж.Жакиповдун диссертациялык кеңешке тапшырган, **13.00.04 – дене маданиятынын, спорттук машыктыруунун, ден соолукту чыңдоонун жана адаптивдик дене тарбиянын теориясы жана методикасы адистиги боюнча даярдаган «Кыргыз эл кыймылдуу оюндарын дене тарбия сабактарында колдонуу жолдору жана шарттары»** деген темадагы илимий диссертациясынын жана авторефератынын кол жазмаларын карап чыгып, бул илимий эмгекти Кыргыз билим берүү академиясынын жана И.Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин алдындагы Д 13.18.573 диссертациялык кеңешке алдын ала коргоого (апробацияга) сунуштаса болот деп эсептейм.

Эксперттик комиссиянын мүчөсү,
пед. илим. канд., профессор

К.Ч. Джанузаков